

Terug naar de schoolbanken

Tom Koning

Over de maatschappelijke positie van accountants is veel te doen. De NBA trekt in reactie daarop een nieuwe voorzitter aan, de governance moet veranderen en voor het onderwijs wordt een contourennota geschreven. Betrokken partijen buitelen over elkaar heen met initiatieven. Maar een ding mag niet worden vergeten: de basis. Want gaat het in de accountantsopleiding mis, dan betreffen nieuwe lichten accountants de arbeidsmarkt die op voorhand onvoldoende geëquipeerd zijn voor hun maatschappelijke taak. Terug naar de schoolbanken?

Bepaalde basisvaardigheden, zoals risicoanalyse en het identificeren van beheersmaatregelen, zijn onvoldoende ontwikkeld. Zoveel is duidelijk geworden uit talrijke cursussen met vakgenoten in de afgelopen jaren en uit de rapportages van de AFM. In gesprekken hierover passeerden talloze mogelijke oorzaken de revue die hieraan ten grondslag zouden kunnen liggen. Variërend van onvoldoende budget tot partnerbetrokkenheid en alles daartussenin. Naar nu blijkt, hebben we daarbij te veel naar symptomen geke-

ken in plaats van naar de bron; de opleiding lijkt mogelijk een aanzienlijke duit in het zakje te doen.

Inzage in examen OAT

Recent verzorgde ik een gastcollege op een Hogeschool. Ondanks het leuk verlopen college gaf de docent na afloop aan niet veel met het college te kunnen. De strekking van het verhaal paste namelijk niet binnen het landelijke examen OAT dat die studenten zouden moeten afleggen. Nieuwsgierig geworden naar de verschillen vroeg ik om een

recent examen en de bijbehorende antwoordindicatie. De casus in het examen betrof een bouwbedrijf. De gegeven antwoordindicatie sluit niet aan op de praktijk. Dit concludeer ik op basis van gesprekken met meerdere bevriende ondernemers in de bouw en met accountants die bouwbedrijven controleren. In de tabel hierna ziet u de risico's en de interne beheersing volgens de antwoordindicatie. Mijn commentaar hierop leest u in de geheel rechterkolom. In de kolom 'Risico volgens antwoordindicatie' leest u cursief enige aanvullende opmerkingen van mij.

Al met al gingen maar liefst 8 van de 9 risico's over de volledigheid van de opbrengstverantwoording. Het betrof hoofdzakelijk onwaarschijnlijke vormen van oneigenlijke toe-eigening van activa door personeel. Als daar al sprake van is, bevat de jaarrekening

Risico volgens antwoordindicatie	Interne beheersing volgens antwoordindicatie	Commentaar
<p>Aan de inkoop van klein materieel is een bonus gekoppeld. De bonus is gebaseerd op de totale jaarafname.</p> <p>Risico: De verantwoorde inkoopbonus is onvolledig waardoor de aanschaf-waarde van het materieel bestemd voor verhuur onjuist is.</p> <p><i>Bij de antwoordindicatie is opgenomen dat het een frauderisico betreft. Op het moment dat een medewerker dit doet, is het oneigenlijke toe-eigening van activa. Ten eerste is daarmee de jaarrekening niet fout; er wordt namelijk een getrouw beeld gegeven van een suboptimale situatie.</i></p> <p><i>Ten tweede is het frauderen door een inkoper bij een middelgroot bouwbedrijf zoals in de casus niet zo waarschijnlijk. Een leverancier zet niet zomaar relatie met de directeur op het spel zet ten faveure van een inkoper.</i></p> <p><i>Een directeur met een goede relatie met zijn leveranciers heeft wel alle gelegenheid om dit te doen. Dit is ook de meest geconstateerde vorm van fraude*. Daar gaat de uitwerking echter niet op in.</i></p> <p><i>*)Pag. 47 'Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse' van the Association of Certified Fraud Examiners</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Registreren cumulatieve inkopen per leverancier in de crediteurenadministratie. • Controle bonus op basis van contract en cumulatieve registratie inkopen per leverancier. 	<p>De beheersmaatregel voldoet niet aan de eisen van COS 330.10a. Er staat niet wie er met welke documenten een bepaalde controle-activiteit uitvoert. Er had iets moeten staan in de zin van: 'Persoon X stelt op basis van een uitdraai van kasboekmutaties en de onderliggende facturen vast dat elke betaling bij de juiste crediteur is geregistreerd.'</p> <p>Maar dat dan alléén als het een fraude door een medewerker betreft en ook nog onder de voorwaarde dat iemand erop toeziet dat inkopers nooit rechten krijgen in het boekhoudpakket. Een DGA is bij sommige boekhoudpakketten probleemloos in staat achteraf na betaling de bedragen in het inkoopboek tussen leveranciers te verschuiven, zonder memoriaalboeking. Zodra betalingen gedaan zijn, is bij het gebruik van excassobatches toch niet meer te achterhalen welk bedrag er aan wie betaald is. Een pakkans van 0. Zoals ten aanzien van het risico al opgemerkt en uit publicaties als '50 keer fraude in de praktijk' ook blijkt. Als dit soort fraudes worden gepleegd, klopt de financiële administratie keurig met het bijbehorende contract. Fraude gaat immers gepaard met activiteiten om de fraude te verhullen of te maskeren.</p>
<p>De tarieven voor verhuur van materieel aan derden zijn hoger dan de tarieven voor verhuur aan zusterbedrijven.</p> <p>Risico van verschuivingsgevaar van hoge naar lage tarieven, waardoor de opbrengstverantwoording onvolledig is.</p> <p><i>Alleen particuliere afnemers zouden er belang bij hebben om een lager bedrag gefactureerd te krijgen en deels contant te betalen in ruil voor korting. Er is volgens de casus alleen sprake van zakelijke klanten. Het risico zou dan dus moeten gaan over het achteraf aanpassen van de registratie van de transacties.</i></p> <p><i>Als er niet wordt gewerkt met automatische incasso, is dat volstrekt onwaarschijnlijk. Een eventuele aanpassing zou heel eenvoudig gevonden kunnen worden door op een dagafschrift te kijken. Een fraudeur maakt zich liever niet zo kwetsbaar. Van automatische incasso is in de casus expliciet geen sprake.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • De door de directie vastgestelde tarieven worden in aparte bestanden vastgelegd (controle: toepassen van het 4-ogenprincipe) • Onderscheid in debiteurenadministratie tussen bouwbedrijven van BTG en derden, met een automatische koppeling met het juiste tarievenbestand 	<p>Het vastleggen in aparte bestanden is helemaal geweldig. Maar het waarschijnlijke risico omvat het achteraf aanpassen van de registratie van transacties. Die fout vindt niet plaats in de stamtabel.</p> <p>Ervan uitgaand dat de beheersmaatregel zinvol was, had deze moeten luiden:</p> <p>'Persoon X stelt op basis van de doorlopend genummerde mutaties in de debiteurenadministratie vast dat het veld 'groepsmaatschappij Ja/Nee' terecht op ja is gezet door persoon Y, aan de hand van het deelnemingenoverzicht uit het uittreksel van de Kamer van Koophandel'</p> <p>Én:</p> <p>'Persoon X van de IT-afdeling stelt door middel van een regressietest vast dat de factuuremodule ten aanzien van het kenmerk 'groepsmaatschappij Ja/Nee' goed is geprogrammeerd door persoon Y, door alle uitzonderingen een keer na te rekenen.</p>
<p>Bij het aangaan van een huurcontract kan ook een verzekeringscontract worden afgesloten. Als een bedrijf materieel huurt met een verzekerde waarde van meer dan € 25.000, moet de verzekeraar eerst toestemming geven voor de verzekering. Risico: als er wordt verzuimd om toestemming te vragen, bestaat het risico dat eventuele schade niet is gedekt. De vordering terzake is dan onjuist.</p> <p><i>Het betreft volgens de antwoordindicatie een onopzettelijke fout. De jaarrekening is dan dus alleen fout als:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - er materieel is verhuurd; - dat materiaal beschadigd is geraakt; - de claim bij de verzekeraar al wel is ingediend; - de medewerker die de claim heeft ingediend niet heeft opgemerkt dat het geclaimde helemaal niet was verzekerd. - de verzekeraar die claim wegens niet aanwezig zijn van een polis nog niet heeft afgewezen. <p><i>Dat moet dus net voor balansdatum zijn gebeurd en de jaarrekeningcontrole moet snel na balansdatum worden afgerond. Een vrij vergezochte situatie al met al.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • CTFS tussen verhuur en administratie • Toepassen geprogrammeerde controle bij afsluiten verzekering verhuur waarmee het vragen van toestemming aan de verzekeringsmaatschappij door de administratie wordt afgedwongen. 	<p>Het vragen van toestemming alleen is uiteraard niet genoeg, het akkoord moet zijn ontvangen. De beheersmaatregelen zouden er als volgt uit moeten zien:</p> <p>'Persoon X van de IT-afdeling stelt bij elke wijziging van het systeem door middel van een regressietest vast dat het mutatieverslag 'gereserveerde producten boven € 25.000' nog steeds goed werkt en alle bestelde of gereserveerde producten uitlijst.</p> <p>Vervolgens moet er nóg een beheersmaatregel zijn, namelijk: 'persoon Y van de planning vergelijkt dagelijks de voor uitlevering gereserveerde productiemiddelen boven € 25.000 van de volgende dag met de ontvangen dekkingstoezeggingen van de verzekeraar'</p> <p>Overigens zal er in het mkb vrijwel nooit zo'n beheersmaatregel zijn. Er zal hooguit iemand zijn die dekkingen vraagt op basis van een uittijding uit het systeem. Diegene is plichtsgetrouw en zorgvuldig. Maar dat is controle-omgeving, geen interne beheersing.</p>

Risico volgens antwoordindicatie	Interne beheersing volgens antwoordindicatie	Commentaar
<p>Eens per jaar, vlak voor de bouwvakvakanties, vindt een door BTG georganiseerde opruimactie plaats. Veel materieel wordt dan voor stuntprijzen verkocht.</p> <p>Risico: verschuivingsgevaar in de opbrengstverantwoording van normale verkoopprijzen naar stuntprijzen, waardoor de opbrengstverantwoording onvolledig is.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • CTFS tussen: directie, verhuur en administratie. • Autorisatie door opruimactie door directie. • Wijziging huur en verkoopprijs in de bestanden door administratie met begin en einddatum (controle: toepassen van het 4-ogen-principe) 	<p>Omdat ik het niet kan laten: Als medewerkers frauderen ten laste van de onderneming is dat onttrekking van waarde. Dit is pas een fout in de jaarrekening als:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de fraude al is geconstateerd; • die fraude zodanig kan worden bewezen dat het geld juridisch afdwingbaar terug kan worden gevorderd; • deze medewerker de middelen heeft om het gefraudeerde bedrag terug te betalen; • die terugvordering vervolgens nog niet in de omzet is genomen. <p>Als de DGA de fraude pleegt, hetgeen wél een fout in de jaarrekening is, zou hij dan autoriseren?!</p>

geen afwijking. En dit terwijl de bouw een branche is waar het opzettelijk verantwoord van minder omzet momenteel niet zo waarschijnlijk is! In de antwoordindicatie stond helemaal niets ten aanzien van:

- het onjuist inschatten van de voortgang van onderhanden projecten, de toelaatbaarheid van POC of het schuiven met kosten. Deze risico's kunnen ondubbelzinnig uit de AFM-rapportages worden afgeleid als belangrijke risico's bij een bouwbedrijf;
- de fiscale risico's van het inhuren van zzp'ers (terwijl dit wel uit de casus bleek);
- de uit de casus blijkende veeleisende opstelling van overheid, zorg en onderwijsinstellingen. Dit kan zich vertalen in verliesgevende opdrachten of de noodzaak tot het vormen van garantievoorzieningen;
- het met de klantengroep gepaard gaande risico van omkoping van (semi-) ambtenaren.

Allemaal belangrijke zaken op basis van de actualiteit die uit de casus kunnen worden afgeleid. Al met al was geen enkel antwoord correct. Tot slot bevatte de kolom 'beheersing' informatie die niet voldeed aan de eisen die tegenwoordig aan een controle-dossier worden gesteld, of werd daar geen rekening gehouden met activiteiten om de fraude te verhullen of te maskeren.

Schadelijk estafette-effect

Alle nieuwe lichten accountants die afstuderen, worden volgens dezelfde principes opgeleid. Vervolgens komen die accountants onder aansturing te staan van accountants die op dezelfde manier zijn opgeleid. Kijkend naar de

kenmerken die voorafgaan aan 'groepsdenken', is dit risico (estafette-effect) voor het accountantsberoep levensgroot. Als groepsdenken toch de modus moet zijn, laat het uitgangspunt dan wel het juiste uitgangspunt zijn. Dit belast de collega's die verantwoordelijk zijn voor de landelijke examens in de accountantsopleiding met een belangrijke taak. Zij zijn verantwoordelijk voor het:

- stimuleren van een professioneel-kritische houding ten aanzien van waarschijnlijke fouten in de jaarrekening en fraude. Een goede accountantscontrole

'We kunnen partners rouleren en beperken in hun salaris tot we een ons wegen. Maar als hun teams op deze wijze zijn opgeleid, blijft het dweilen met de kraan open.'

omvat nu eenmaal meer dan het dogmatisch identificeren van risico's in de volledigheid van de omzet;

- de toekomstige accountants ervan doordringen dat fraude gepaard zal gaan met activiteiten om fraude te verhullen of te maskeren.
- wijzen op de mogelijke voordelen – maar ook de risico's – die automatisering met zich mee kan brengen en hoe die op de juiste manier moeten worden geadresseerd.

Toewerken naar verbetering

Als studenten wekenlang oefencases en antwoordindicaties krijgen waarmee het

beroep wordt aangeleerd, vraagt dat een grote mate van zorgvuldigheid. We hebben als beroepsgroep tot september de tijd om te komen met verbetervoorstellen waarmee we de Tweede Kamer overtuigen dat er geen nieuwe wetgeving nodig is. Ik zou er langs deze weg voor willen pleiten dat in de contourennota wordt meegenomen dat er zal worden gedoceerd en geëxamineerd op basis van lesstof waarvoor een deugdelijke grondslag is verzameld:

- door bij ondernemers of accountants in de praktijk te achterhalen welke materiele fouten waarschijnlijk zijn;
- door beschikbare onderzoeken naar meest voorkomende vormen van fraudes te gebruiken;
- door IT specialisten van andere faculteiten binnen het onderwijs te raadplegen;
- door voorbeelduitwerkingen naast de bevindingen van toezichthouders te houden;
- al het andere wat nodig is om tot een goede voorbeelduitwerking te komen.

We kunnen partners rouleren en beperken in hun salaris tot we een ons wegen. Maar als hun teams op deze wijze zijn opgeleid, blijft het dweilen met de kraan open. **An**

Tom Koning RA is verbonden aan Cygnus Atratus

Betere aansluiting

Tom legt in zijn artikel de vinger aan de pols bij één van de belangrijkste inputvariabelen voor een kwalitatief hoogwaardige beroepsuitoefening: de opleiding. Ik kan niet overzien of het uitgewerkte voorbeeld exemplarisch is voor de gehele opleiding. Wel pleit ik met Tom voor een betere aansluiting van vakken als auditing of BIV-AO op de praktijk. Met name het concreet uitwerken van beheersing(srisico's) binnen de IT van de klant verdient daarbij de aandacht. Misschien is het een idee om studenten in de opleiding geanonimiseerde praktijkcasussen te laten inbrengen?

Overigens, laten we een andere belangrijke inputvariabele niet vergeten: de opleiding en coaching binnen de controleteams. Mijn ideaalbeeld? Zowel in de schoolbankjes als in de teams discussie over de echte inhoud van het vak en de toepassing in de praktijk. Win-win, ook voor al afgestudeerde accountants! **An**

Wilco Schellevis, partner bij Visser & Visser Accountants-Belastingadviseurs en primair actief op het snijvlak van IT en accountancy

Signaal

Wij zien in het artikel van Tom een signaal dat serieus moet worden opgepakt. Uiteraard moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het hier een examen betreft uit de initiële fase van de accountantsopleiding en dat hierbij nog niet het uiteindelijke eindniveau wordt getoetst.

Dit neemt niet weg dat de redactiecommissie OAT, die verantwoordelijk is voor het opstellen van het examen en het correctiemodel, met de opmerkingen van Tom aan de slag moet. **An**

Dick Hol, Voorzitter Onderwijscommissie Opleiding AC, Avans Hogeschool 's-Hertogenbosch

Naschrift Tom Koning

Het hiernaast door de heer Diekman als slordig bestempelde commentaar verwoordt een belangrijk en veel voorkomend verschil van inzicht. Tijdens een controle moet worden vastgesteld dat de jaarrekening in overeenstemming is met het stelsel van financiële verslaggeving (COS200.11). Dat stelsel beoogt het verschaffen van inzicht in vermogen en resultaat (362.1 BW2). Bij een diefstal ten laste van de omzet zijn een lager vermogen en resultaat het gevolg. Als dat lagere bedrag in de jaarrekening staat, geeft die het vermogen en resultaat juist weer. Een eventuele correctieboeking waardoor de omzet weer hoger zou worden, voldoet pas aan de activeringscriteria als de fraude is bewezen en terugbetaling door de fraudeur als verwezenlijkt (384.2 BW2 Titel 9) kan worden beschouwd. Deze interpretatie wordt bevestigd door het onderscheid dat de COS maakt in onttrekking van waarden, hetgeen als 'niet van materieel belang' wordt bestempeld (240.A5) en de belangrijke frauduleuze financiële verslaggeving. Zelfs in BTA 36 wordt aangegeven dat er sprake moet zijn van een misleiding in de jaarrekening die leidt tot andere beslissingen. Er wordt niet gesproken over misleiding van het bedrijf door het personeel. Bij onttrekking van waarden in de vorm van diefstal van waardevolle of fungibele materialen uit een voorraad is dit anders. Die kunnen tot de noodzaak van materiële correctiejournaalposten leiden. Een dergelijke vorm van fraude werd echter niet beschreven. **An**

Tom Koning

Terug naar de schoolbanken

Collega Koning heeft een belangrijk punt. Waar het in het accountantsberoep misgaat, moet een deel van de oplossing worden gezocht in het aanpassen van de opleiding tot accountant. Vandaag is het noodzakelijk dat in de opleiding wordt gesproken over de kern van een professioneel-kritische houding. Toch volg ik collega Koning niet helemaal met zijn beschouwingen over het examen dat hij heeft beoordeeld. Bij elke jaarrekeningcontrole dient de accountant twee zaken voorop te stellen, te weten:

- 1) de bepaling van het materieel belang;
- en 2) een schatting van het risico dat de jaarrekening een materiële onjuistheid bevat als gevolg van fraude of onjuistheden.

Het commentaar van Koning op het examen is ten minste op dat laatste punt hier en daar slordig. Het oneigenlijk toe-eigenen van activa (onttrekking van waarde aan de onderneming) leidt wel tot een onjuiste jaarrekening, althans: wanneer die onttrekking van materieel belang is. Ook blijft onduidelijk waarom alleen particuliere afnemers baat zouden hebben bij lagere prijzen of contante betaling in ruil voor korting (tweede voorbeeld). Ook vermag ik niet in te zien waarom, zoals Koning in zijn laatste voorbeeld schrijft, een onttrekking van waarde pas tot een onjuiste jaarrekening leidt wanneer de fraude is ontdekt en bewezen.

Ten slotte: de genoemde voorbeelden zijn delen van het examen. Ik krijg hieruit de indruk dat het om een mkb-bedrijf met een dga gaat. Een belangrijke vraag is of een dergelijke onderneming controleplicht heeft en zo ja, of de accountant in de gegeven situatie wel tot een goedkeurend oordeel kan komen. **An**

Prof. Dr. Peter Diekman RA, oud-hoogleraar Erasmus Universiteit Rotterdam.